

תפילת תשלומין לחייל החוזר מפעילות מבצעית

ראשי פרקים:

א. שאלה

ב. דין עוסק במצוה פטור מן המצוה

1. מחלוקת הראשונים בגדר עוסק במצוה פטור מן המצוה

2. הסברי האחרונים וקושיות

3. ביאור אחר למחלוקת הראשונים

4. פסיקת ההלכה

ג. דין כניסה למצב אונס

1. כאשר הגיע זמן החיוב

2. כאשר עדיין לא הגיע זמן החיוב

ד. מסקנה

***

א. שאלה

חייל שהיה בפעילות מבצעית וכתוצאה מכך החמיץ תפילה, האם כשסיים את הפעולה הוא מחוייב להתפלל תשלומין?

ב. דין עוסק במצוה פטור מן המצוה

1. מחלוקת הראשונים בגדר עוסק במצוה פטור מן המצוה

בכדי לענות על השאלה נדון תחילה האם אדם במארב מחוייב להתפלל, שמא פטור מתפילה משום עוסק במצוה פטור מן המצוה.

המשנה בסוכה (כה ע"א) אומרת:

שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה, אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה.

ובגמרא:

מנא הני מילי? דתנו רבנן: "בשבתך בביתך" פרט לעוסק במצוה, "ובלכתך בדרך" פרט לחתן. מכאן אמרו: הכונס את הבתולה פטור, ואת האלמנה חייב.

ובהמשך הסוגיה שם (כו ע"א):

תניא: אמר רבי חנניא בן עקביא: כותבי ספרים תפילין ומזוזות, הן ותגריהן ותגרי תגריהן, וכל העוסקין במלאכת שמים לאתווי מוכרי תכלת - פטורין מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. לקיים דברי רבי יוסי הגלילי, שהיה רבי יוסי הגלילי אומר: העוסק במצוה פטור מן המצוה.

ומכאן ילפינן שכל העוסק במצוה פטור מן המצוה.

וכמו שאומר רב יוסף בגמרא (ב"ק נו ע"ב) שמי שעסוק בהשבת אבידה פטור מלתת צדקה:

איתמר: שומר אבידה - רבה אמר: כשומר חנם דמי, רב יוסף אמר: כשומר שכר דמי. רבה אמר כשומר חנם דמי, מאי הנאה קא מטי ליה; רב יוסף אמר כשומר שכר דמי, בההיא הנאה דלא בעיא למיתבי ליה ריפתא לעניא הוי כשומר שכר.

ונחלקו הראשונים בגדר כלל זה:

התוספות (ד"ה בההיא הנאה) כתבו שהפטור ממצוה הוא דוקא בשעה שמתעסק במצוה השניה ואינו יכול לקיים את שתיהן.

וראייתם מסברא, דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו יפטר מן המצות!?

והוכיחו כן מהגמרא (גדרים לג ע"ב) שאומרת דפרוטה שאמר רב יוסף לא שכיח, ואם נאמר שפטור כל זמן שהאבידה בביתו - ודאי שזה שכיח. אלא שכל הפטור של העוסק במצוה הוא רק כאשר עוסק במצוה הראשונה ואינו יכול לעסוק במצוה השנייה.

אולם כתב הר"ן שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אפילו יכול לקיים את שתיהן, והוכיח כן מהגמרא (ברכות יד ע"ב) שהחופר בור למת פטור מק"ש ומכל מצות האמורות בתורה. והרי ודאי דרך חופר בור לנוח מעט, וגם בזמן זה הוא פטור מלקרוא ק"ש, וכן שומר אבידה בזמן שמנערה, הרי יכול לרגע להפסיק לנער ולתת פרוטה לעני ולחזור למצותו - אלא על כרחך שאע"פ שיכול לקיים שתיהן פטור. ומה שהביאו תוס' ראייה משומר אבידה, שאני אבידה שמונחת בביתו ואינו 'עוסק' במצוה אלא 'מקיים' מצוה, ואז אינו פטור. וכן שהוא עם טלית ותפילין מוגדר כמקיים מצוה ולא כעוסק במצוה, ולכן חייב.

מיהו, כתב הר"ן שאם יכול לקיים שתיהן בלא טורח כלל ודאי שיעשה זאת.

2. הסברי האחרונים וקושיות

וביאררו האחרונים (קהילות יעקב ברכות טו; קובץ שיעורים ב"ב אות מה) שתוס' ור"ן נחלקו האם עוסק במצוה הוא פטור או אנוס. תוס' סבירא להו שהוא אנוס, ולכן רק כאשר עוסק במצוה פטור. אך הר"ן סבירא ליה שהוא פטור, ולכן אפילו יכול לקיים שניהם פטור.

וכמחלוקת הראשונים כן מצינו שנחלקו האחרונים בדבר.

בשו"ע יורה דעה (שמא, ב) כתב:

מי שמת לו מת בשבת, במוצאי שבת לא יתפלל, ולא בבוקר קודם קבורה, ולאחר קבורה יתפלל תפלת שחרית, אם לא עבר זמנה. אבל תפלת הערב לא יתפלל, שכבר עבר זמנה. ולא דמי לשכח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים, כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל.

וכתב בדרישה (ס"ק ג) שהוא הדין למתעסק בצרכי ציבור בזמן התפילה, שפטור מלהתפלל (כמבואר בשו"ע או"ח צג, ד). אם סיים לאחר שעבר זמן תפילה - אינו

צריך להשלים ולהתפלל תשלומין, דהוי אנוס, וכמו אונן שאינו משלים כי היה אנוס.

אך הט"ז (ס"ק ה, וכן או"ח קח ס"ק א) השיג עליו וכתב שאנוס מחמת מצוה דמי לאנוס מחמת ממון, דבשניהם פטור מחמת טירדה אך חייב להשלים. ושאני אונן שיכול להתפלל אלא שהאבילות פוטרת אותו, ולכן דווקא שם אין חובת תשלומין.

וביארנו מחלוקתם שבהא פליגי, דהדרישה ס"ל דעוסק במצוה פטור ממש ודמי לפטור דאבל דפטור לגמרי, וזה כשיטת הר"ן, אבל הט"ז ס"ל שהעוסק במצוה נחשב כאנוס וכיוון שאנוס חייב בתשלומין, וזה כשיטת התוס'.

מיהו, קשה על הסבר זה. אם טעם התוס' משום אנוס, א"כ יקשו מאוד קושיות הר"ן מחופר בור ומשומר אבידה, ששם אין אנוס כלל ואעפ"כ פטור.

וכן קשה דהא הריטב"א (סוכה כה ע"א) עומד בשיטת התוס' דהעוסק במצוה פטור מן המצוה מיירי רק כאשר אינו יכול לקיים את שתיהן, והקשה לפי זה אמאי איצטריך פסוק - מהיכי תיתי שיעזוב מצוה שעוסק בה עכשיו ויילך למצוה אחרת?

ותירץ:

דהא קמ"ל דאפילו בעי להניח מצוה זו לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה אין הרשות בידו, דכיון דפטור מן האחרת הרי היא אצלו עכשיו כדבר של רשות ואסור להניח מצותו מפני דבר שהוא של רשות.

ואם איתא לדברי האחרונים הנ"ל, למה הוי כדבר של רשות? הרי הוא אנוס ולא פטור לגמרי!

3. ביאור אחר למחלוקת הראשונים

לכן נראה לבאר באופן שונה. לכו"ע כאשר אדם עוסק במצוה הוא פטור ממצוה אחרת, אלא שנחלקו ממה נובע הפטור: לתוס' ודעימיה כיון שהוא שעוסק במצוה ואינו יכול לקיים מצוה אחרת הוא נחשב אנוס, וזה גורם לו שייפטור

מהמצוה השנייה, וממילא כיון שהפטור נובע מחמת שהוא עסוק במצוה - אם יכול לקיים את שתיהן אינו פטור. אך לר"ן הפטור נובע מעצם היותו עוסק במצוה, שבמקרה כזה התורה חידשה שהאדם פטור ואע"פ שיכול לקיים את שתיהן (דומיא דאונן, שאע"פ שיכול לקיים מצוות הוא פטור ואפילו אינו רשאי).

אלא דא"כ, צ"ב לשיטת התוס' היכן מצינו שאונס גורם לפטור? הרי תמיד 'אונס' משמע פטור מעונש, אך אם יכול חייב להשלים. וכמו שכתב השו"ע (או"ח קח, א) שאם נאנס מתפלל תשלומין, וכן במשנה (הגיגה ט ע"א) מי שלא חג ביו"ט הראשון של חג חוגג ביו"ט אחרון, ופירש"י שהוא משום תשלומין.

ויש להסביר זאת בהקדם דברי הב"י (או"ח יג, ג) שכתב בשם המרדכי שמותר ללבוש טלית קטן בלי ציציות בשבת כיון שהוא אנוס, שאינו יכול לקשור בגלל איסור שבת. וכן פסקו השו"ע והרמ"א שם.

והקשו המפרשים על המרדכי מהגמרא בביצה (ב ע"א):

השוחט חיה ועוף ביום טוב, בית שמאי אומרים: יחפור בדקר ויכסה, ובית הלל אומרים: לא ישחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום.

ואם כדברי המרדכי, שישחט ואז יהיה אנוס ויחפר ויכסה! אלא רואים מכאן שאסור לאדם להכניס את עצמו למצב שיהיה אנוס, וא"כ גם בשבת שלא ילבש את הבגד ואז לא יהיה אנוס?

ותירץ בשו"ת עמק יהושע (סי' ב) שיש לחלק בין "אונס המציאות" לבין "אונס התורה":

"אונס המציאות" הוא כאשר התורה מצוה לאדם שיקיים מצוה אלא שהוא אינו יכול מחמת המציאות שהוא נמצא (כגון חולה), ובמקרה כזה המצוה קיימת אך דחויה.

"אונס התורה" הוא כאשר האדם יכול לקיים את המצוה אלא שהתורה מצוה אותו שלא לקיים, ובמקרה כזה האדם פטור לגמרי. והטעם, שלא יכול להיות שהתורה תאמר שני דברים סותרים (כגון, לומר מצד אחד לקשור בגלל מצות ציצית, ומצד שני לא לקשור בגלל איסור שבת).

וממילא, דווקא בנידון של המרדכי שרי להכניס את עצמו למצב של אונס, דכיוון שאינו מטיל ציצית בגלל ציווי התורה א"כ שרי לו ללבוש. אבל בשחיטה ביו"ט הרי חייב לכסות, אלא שאם שחט ואין לו עפר אז הוא אנוס מחמת המציאות, ובמקרה כזה לא שרינן ליה להכניס את עצמו לאונס.

ועל פי זה תתיישב היטב שיטת התוס', דבעלמא כל אנוס אינו פטור לגמרי אלא המצוה קיימת אך הוא אנוס ואינו יכול לקיימה. אך במקרה של עוסק במצוה, מה שאינו יכול לקיים את המצוה השנייה הוא מפני שהוא אנוס מחמת התורה, א"כ אנוס כזה גורם למצב של פטור¹.

4. פסיקת ההלכה

במחלוקת התוס' והר"ן הב"י הביא את הדעות (לה, ח) ולא הכריע, אך הרמ"א שם פסק כר"ן:

דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח, יעשה שתיהן.

ובמחלוקת בין ה"ט"ז לדרישה האם עוסק במצוה דמי לאונן, כתב המשנה ברורה (צג ס"ק ח) על מי שהיה עוסק בצרכי ציבור:

וא"צ להתפלל מנחה שתים בשביל תשלומי שחרית, שכיון שבשעת חובתו היה פטור ממנה מן הדין א"צ לתשלומין כלל.

אך בסימן קח (ס"ק ב) כתב בשם הפרי מגדים (שם) שנכון שיתפלל אח"כ להשלים התפילה החסרה לו, אך בזה יתפלל אותה בתורת נדבה ויחדש בה דבר, וכן פסק בילקוט יוסף (עמ' קצה).

אולם נראה שלא תמיד יש לפטור חייל שהיה במארב מתפילת תשלומין, דבאונן כתב בשו"ע (הובא לעיל) שאם מת לו מת בשבת ונקבר בבוקר אינו מתפלל שחרית שתים, כיון שבליילה לא היה חייב להתפלל.

¹ מיהו בט"ז על כרחך צריך לומר שהבין שגדר של העוסק במצוה הוא גדר של אנוס ולא של פטור.

וכתב על זה בפתחי תשובה (יו"ד שמא, ס"ק יח):

ראיתי באשל אברהם בא"ח סי' ע"א סק"א שכתב אם הגיע זמן תפלת מנחה קודם שמת לו מת ונתעסק בקבורה עד אחר ערבית, העלה בתשובה ביו"ד סי' מ"ב דאינו חייב להתפלל ערבית שתים, דהא אין החיוב חל עליו אלא ברגע אחרון של יום, דבזמן הקודם לזה אין בו חיוב כ"כ אלא דיוצא כשמתפלל אז. ע"ש כ"פ הרב מהר"א. ומהר"מ עשאל ס"ל דחייב ע"ש, עכ"ל.

וא"כ בזה אפשר גם הרב מהר"א מודה דחייב להתפלל שחרית שתים, דהא תפלת ערבית חל עליו חיוב מיד בצאת הכוכבים.

ומבואר שאם הגיע זמן ערבית לפני שעסק במצוה אזי לכו"ע חייב אח"כ להתפלל תשלומין, דכבר נתחייב בתפילת ערבית (ומבואר בפוסקים שדין שחרית דומה לדין ערבית, שמיד כשהגיע עלות השחר נתחייב בתפילת שחרית), ואם הגיע זמן מנחה אז נחלקו האם נתחייב.

לכן, אם התחיל במארב לפני שהגיע זמן תפילה - פטור מתשלומין, אך נכון שיתפלל בתורת נדבה ויחדש בה דבר.

אך אם התחיל לאחר שהגיע זמן תפילה - שחרית או ערבית חייב להשלים לכו"ע, ומנחה תלויה במחלוקת הפוסקים שהובאה בפת"ש.

ולכאורה היה אפשר לומר שגם במנחה יתפלל תשלומין, שכן יש כאן ספק ספיקא: א. שמא הלכה כט"ז, שדווקא באונן פטור אך לא בשאר עוסק במצוה. ב. שמא הלכה כמהר"מ עשאל, שגם במנחה חייב להשלים כיון שכבר נתחייב. לכן ישלים.

אך זה אינו, דכבר כתבו האחרונים (החיד"א במחזיק ברכה או"ח סימן ז, שו"ת יביע אומר ח"ז או"ח נא) דאין אומרים ס"ס להחמיר בברכות².

² ועיין באחרונים (הפרי מגדים ביורה דעה סימן קי בשפתי דעת ס"ק כה, הפני יהושע בחידושו לכתובות (ט ע"א) שתלו זאת במח' הרמב"ם והרשב"א בגדר ספיקא דאורייתא לחומר

ג. דין כניסה למצב אונס

עד כאן דנו במקרה שעבר זמן תפילה. עתה נדון על מקרה שעוד לא עבר זמן תפילה, כגון כשהגיע זמן התפילה ובעוד כמה זמן יצא החייל לפעילות מבצעית שתיגמר לאחר הזמן, האם יכול להימנע מלהתפלל עכשיו ואח"כ יתפלל תשלומין כי היה אנוס? וכן חייל שחזר מפעילות לפני עלות השחר, אם יכול לישון אע"פ שיש חשש שלא יתעורר לפני סוף זמן קריאת שמע או זמן תפילה?

1. כאשר הגיע זמן החיוב

א. בפרק ר"א דמילה כתב בעל המאור (שבת נג ע"א בדפי הרי"ף) בתינוק דאישתפיך חמימיה דצריכי לאחר המילה, ואם ימול יהא מוכרח אח"כ לחלל שבת - שתידחה המילה. והרמב"ן (קלד ע"ב) ס"ל דשרי למול ואח"כ ידחה את השבת.

והמשנה ברורה (סי' שלא ס"ק כד) פסק כדעת בעל המאור.

וראיתי בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן ט) שכתב לדחות, דשאני פיקו"נ מנידון דידן שהוא אונס בעלמא.

ולענ"ד קשה, התינח אם נאמר ששבת דחוויה אצל פיקו"נ ואונס הוי פטור לגמרי, שפיר כתב בשו"ת מנחת אשר. אך לכל הפוסקים (עיין בקובץ הערות סימן מט) אונס הוי דיחוי, ואילו בפיקו"נ חלקם כתבו ששבת הותרה (שו"ת יביע אומר ח"ט צז ועוד).

ואפשר לדחות דשם מיירי באיסור סקילה ולכן אסור להכניס עצמו, מה שאין כן הכא דהוי ביטול מצות עשה.

ואע"פ שמאידך יש לומר דשם הוי פיקו"נ מחמת שרוצה לקיים מצוה ובכ"ז אסר בעה"מ, וכאן אע"פ שאינו איסור סקילה אך גם לא גורם לקיים מצוה, מ"מ אינה ראייה גמורה.

ב. עוד איתא בגמרא (ברכות ד ע"ב):

חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל - וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה.

וכתב הב"י (או"ח רלה, סוף א) מחלוקת ראשונים בדין זה, דעת התוס' דמיירי שכבר הגיע זמן ק"ש, אך דעת רבנו יונה והרשב"א שהגמ' מיירי אפילו קודם שהגיע זמן ק"ש. ומסיק הב"י יש ליזהר בדבר כדברי רבנו יונה והרשב"א.

ובשו"ת בנין עולם (או"ח, א) כתב שגם בתפילת שחרית אסור לישון קודם עלות השחר, דומיא דתפילת ערבית (למסקנת הב"י). אך כתב:

ומיהו, דווקא כחצי שעה קודם עלות השחר, וכמו שמצינו לענין תפילת מנחה.³

ומ"מ מוכח מכאן שאם הגיע כבר זמן תפילה (או חצי שעה קודם) ודאי אסור לו לגרום לעצמו שיהיה אנוס.

ג. וכן מוכח עוד מדאיתא בגמרא (שבת יט ע"א):

תנו רבנן: אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת, במה דברים אמורים? לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי.

וביאר בזה בעל המאור (ז ע"ב בדפי הרי"ף) שהטעם הוא משום שיצטרך לחלל את השבת בגלל הסכנה, וכל שלשה ימים קודם לשבת "קמי שבתא" מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת. ומ"מ קודם ג' ימים שרי אע"פ שיודע שיצטרך לחלל שבת. וכן פסק בשו"ע (או"ח רמח, ד).

וקשה, שהרי במילה בשבת אסר בעה"מ להיכנס למצב של אונס, וא"כ למה בספינה התיר להפליג אפילו שאח"כ יהיה מוכרח לחלל שבת?

ותירצו האחרונים (קובץ הערות, קה"י סי' טו) שיש חילוק בין קודם השבת ליום השבת, שקודם שבת עדיין לא חל עליו חיוב שבת וא"כ שרי אז להכניס את עצמו למצב שבשבת יצטרך לחלל שבת, אך במילה מיירי בשבת עצמה, שאז כבר מחוייב בשמירתה ואסור לו להכניס עצמו למצב שיחלל שבת.⁴

³ ועיין עוד שם שחילק בין מי שהיה ניעור כל הלילה, שאז דרכו לישון הרבה, לבין מי שישן וקם בחצי הלילה ורוצה לישון מעט.

⁴ בקה"י שם כתב שבשבת זהו איסור דאורייתא ולפני שבת זהו איסור דרבנן, מיהו עיין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ז) שכתב שגם בשבת הוא איסור דרבנן.

ואע"פ שלכאורה היה אפשר לומר לפי מה שנתבאר לעיל, שב'אונס התורה' הוא פטור לגמרי ושרי להכניס את עצמו למצב של אונס (רק כאשר יוצא לפעילות מבצעית, אך לא כשחזר), וכמו שהסביר העמק יהושע במרדכי.

מיהו נראה דליתא, דהגם שהשו"ע והרמ"א (יג, ג) פסקו כמרדכי, הרי כתב השו"ע "דגדול כבוד הבריות"⁵ והרמ"א כתב "ומתבייש לישב בלא טלית", וכתב על זה במשנ"ב (ס"ק יב) שאם אינו מתבייש אינו מותר. משמע להדיא שכל ההיתר הוא רק בגלל צורך, וכגון כבוד הבריות, הא בלאו הכי אסור להכניס את עצמו לאונס (אפילו 'אונס התורה') בחינם.⁶

ולכן נראה כמו שכתבנו, שיתפלל לפני היציאה.

2. כאשר עדיין לא הגיע זמן החיוב

כשלא הגיע זמן החיוב לכאורה זוהי מחלוקת הצל"ח והמנחת חינוך.

בפסחים (ג ע"ב) כתב הצל"ח:

ולא מצינו שיהיה מחוייב לעלות ולהתקרב קודם זמן הפסח, ובי"ד שמגיע הזמן הרי הוא בדרך רחוקה.

ועיין במנחת חינוך (מצוה ה אות יג) שהאריך להקשות עליו, ודחה בעצמו כל קושיותיו אך לבסוף כתב: "מכל מקום מצד הסברא אין סברא כלל דלא יהיה מצוה על כל ישראל כלל להתקרב כדי לעשות הפסח".

והוכיח:

אטו לולב ושופר כי לא יהיה מחוייב לקנות קודם החג ובחג אינו בנמצא, וכי אינו מבטל בזה הממצות עשה?! אתמהה.

⁵ יש להעיר שבמרדכי עצמו כתוב דשרי בסתמא ולא כתב בגלל כבוד הבריות והשו"ע הוסיף זאת מדיליה, כנראה בגלל תשובת מהר"ם שהובאה ב"י לאחר מכן.

⁶ והוא ע"פ המג"א (סק"ח) שכתב שרק משום כבוד הבריות התיירו, ודלא כט"ז שכתב דשרי ללבוש בכל אופן. אך גם הט"ז כתב לאחר מכן שרמ"א הכריע להתיר רק מפני כבוד הברית, כיוון דיש חולקים על המרדכי.

מיהו יש לומר, שהצל"ח מיירי דווקא לענין קרבן פסח, שהתורה התירה למי שהיה בדרך רחוקה לעשות פסח שני, א"כ התורה חייבה רק למי שהוא קרוב לקיים פסח ראשון. אבל בשאר מצוות מודה הצל"ח שאסור לו לגרום שלא יתחייב. וראיה לזה מדברי הצל"ח עצמו, שמודה שיש חיוב עליה לרגל אף לרחוקים.

וראיתי בים החכמה (תשע"א, עמוד קג) שרצה לומר שגם מהמנ"ח אין ראיה, דכל מה שכתב המנחת חינוך הוא דווקא במצוות שוודאי צריך הכנה לפנייהם (כמו סוכה שחייב לבנות לפני החג או לולב שחייב לקנות לפני החג). ששם, מעצם זה שציוותה תורה לשבת בחג בסוכה טמון חיוב לדאוג לפני החג שתהיה לו סוכה - דאם לא יכין לפני הזמן לא יוכל לקיים את המצוה. אך במצוות שאין צריך הכנה (כגון ק"ש ותפילה), התורה לא אמרה שלא יכניס את עצמו לאונס, כיון שאפשר לקיים את המצוה באופן אחר. וכעין זה כתב הצפנת פענח (הל' שבועות ה, טו).

ואפשר לבאר דאין זה מצוה אלא הוי 'רצון התורה' שאדם ידאג שיוכל לקיים את מצוות ה', דכמו שבסוכה התורה ציוותה שיעשה סוכה לפני, כך בשאר מצוות רצון התורה הוא שאדם ידאג שיוכל לקיימם. וא"כ, אפילו במצוות שאין צריך הכנה לפנייהם רצון התורה הוא שלא יכניס עצמו לאונס אם לא בעת הצורך.

ומ"מ יש להוכיח ממקו"א דמותר, והוא מדאיתא בגמ' (סוכה כו ע"א-ע"ב) שכאשר אדם עטור בתפילין אסור לו לישון שינת עראי, גזירה שמא ירדם. עיי"ש.

וכתב הריטב"א:

ויש למדין מכאן שהנודר או הנשבע שיעשה דבר בחצי הלילה שאין לו לישון עראי קודם לכן, שמא ירדם באותה שעה ולא יעשה מצותו.

וליתא, שאין אומדין כן אלא בדבר שהוא אסור בגוף השינה כשיאריך בשינתו כהני דהכא. אבל בנשבע זה, שאין השינה אסורה לו כלל אלא שצריך לעשות מצותו באותה שעה, אין לנו למונעו קודם לכן משינה.

וכ"כ במאירי, אך הוסיף:

מ"מ בזו וכיוצא בה ישתדל בעצמו שיתעבועור באותה שעה או סמוך לה.

ולכן נראה שאם הגיע זמן תפילה חייב להתפלל⁷. אך אם עדיין לא הגיע זמן תפילה (וכן חצי שעה לפני) יכול לישון⁸, אך ינסה להתעורר בזמן החיוב⁹, ואם לא הצליח - אנוס רחמנא פטריה.

ד. מסקנה

- א. כאשר יצא לפעילות מפני זמן התפילה וחזר לאחריה - פטור מתשלומין, אך נכון שיתפלל נדבה ויחדש בה דבר.
- ב. אם התחיל לאחר שהגיע זמן התפילה - שחרית וערבית חייב להשלים, ובמנחה נחלקו האם חייב או פטור, ונכון שיתפלל נדבה ויחדש בה דבר.
- ג. כאשר הגיע זמן התפילה (או חצי שעה קודם) ועוד מעט ייצא לפעולה שתיגמר לאחר הזמן - אסור לו לגרום לעצמו להיאנס.
- ד. חייל שחזר בתוך זמן תפילה (או חצי שעה לפני), ואם ישן יש חשש שלא יתעורר לפני סוף הזמן - חייב להתפלל לפני שישן.
- ה. חייל שחזר לפני זמן תפילה (יותר מחצי שעה) - יכול לישון אם שיש חשש שיאנס, אך ישתדל להתעורר.

⁷ וכתבו פוסקי זמנינו (ראה תורת המחנה ח"א, עמוד 51) שאם תהיה לו פעילות מבצעית נוספת יש מקום להקל, והכל לפי הענין.

⁸ נראה שזוהי מחלוקת גדולה בין האחרונים, ומ"מ לענין חיילים שעסקו במצוה יש להקל.
⁹ ראוי מאד שיעשה כן. ועיין באבני נזר (או"ח, שכא) שכתב שכיוון שבני ישראל קיבלו בשבועה לשמור את התורה א"כ יש חיוב לפני המצוה לדאוג שיוכל לקיימה. ועיי"ש שכתב דהני מילי כשיהיה אנוס, אך אם יהיה מצב של פיקו"נ - שרי, דאינו עובר על השבועה. ואולי לפי"ז אפשר להסביר את החילוק שהובא לעיל בשם שו"ת מנחת אשר. אך דברי האבנ"ז קשים להולמם, דהא מבואר במס' סוכה (כו ע"ב) דשרי ליטמא למת מצוה אע"פ שלא יוכל להקריב קרבן פסח, וכן מי שהיה בדרך רחוקה יכול לעשות פסח שני (ואע"פ שהאבנ"ז תירץ זאת, תירוצו דחוק קצת).